

Másolatrendelés a felhasználó saját számítógépéről

Az 1974-ben alapított dán Aalborgi Egyetemi Könyvtár (*Aalborg University Library = AUB*), amely mintegy 1000 egyetemi tanárt és 10 000 hallgatót szolgál ki, és nyilvános könyvtárként is működik, 1996 szeptemberétől kísérletképpen lehetővé tette, hogy a felhasználók önállóan, könyvtári közvetítés nélkül, elektronikusan rendeljék meg a másolatszolgáltatást. Bár a könyvtár éves költségvetésének mintegy egyharmadát fordíthatja dokumentumok beszerzésére, ez már a hagyományos módon történő beszerzésre sem elég.

A könyvtárközi kölcsönzést az állománygyarapítás kiegészítéseként tartották számon. Ma már nem egyértelmű a terminológia: a könyvtárközi kölcsönzés, különösen a folyóiratcikkeké egyre inkább a dokumentumszolgáltatás szinonimájává válik. Így a felhasználó által önállóan rendelt könyvtárközi kölcsönzés fogalma tartalmazza a felhasználó önálló másolatrendelését is.

Az AUB egyik alapfeladata a releváns és aktuális információ közvetítése. A könyvtárak az 1990-es években versenyzésre kényszerültek a számítógépes szolgáltatókkal: a felhasználók inkább a dokumentumszolgáltatókat választották a könyvtárak helyett, mivel a szolgáltatások megfizetése nem okozott gondot, és a minőség is megfelelő volt. Ezt a tendenciát megelőzendő az AUB elindította a *CASIAS (Current awareness and individual article supply)* projektet, amelynek célja a felhasználók számítógépére küldött témafigyelési és egyedi cikkmásolatküldő szolgáltatás elfogadhatóságának és költséghatékonyságának a tesztelése volt.

A CASIAS projekt főbb jellemzői a következők voltak:

- a karokat, az ott dolgozókat és a doktoranduszokat támogatta;
- mintegy 200 felhasználónak adott hozzáférési jogosultságot az UnCover Reveal szolgáltatás használatához az egyetemi hálózaton keresztül;
- a tartalomjegyzék-szolgáltatást elektronikus postán juttatta el a végfelhasználóhoz;
- felhasználónként legfeljebb 50 folyóirat használatát engedélyezte;
- felhasználónként legfeljebb 25 profilra lehetett hetenként keresni a mintegy 17 ezres folyóirat-állományban;
- támogatott (a felhasználó számára ingyenes), közvetítő nélküli rendelési lehetőséget biztosított az UnCovernél rendelkezésre álló folyóiratokból. A másolatot a felhasználó általában 24 órán belül faxon megkapta;

- a projekt végrehajtásához 1996-ban 150 ezer dán koronát, 1997-ben pedig 300 ezer dán koronát juttatott.

A projekt célja az volt, hogy olyan megoldást találjanak és értékeljenek, amely

- jobb és naprakészebb, mint a folyóirat-kölcsönzés;
- gyorsabb szállítást biztosít;
- lehetővé teszi kereskedelmi és félkereskedelmi közvetítők szolgáltatásainak igénybevételét;
- lehetővé teszi más könyvtárak szolgáltatásainak átvételét.

1995 folyamán a könyvtár tanszékenként tíz magfolyóíratra, összesen mintegy 180 folyóíratra fizetett elő. Összehasonlítva az UnCover nyújtotta lehetőségekkel ez nagyon sokba került, és nem szolgálta az egyéni érdekeket. Az akkor alkalmazott témafigyelési és dokumentumrendelési szolgáltatást össze sem lehetett hasonlítani az UnCover 24 órán át működő, nonstop szolgáltatásával. Néha heteket, hónapokat kellett várni, amíg egy folyóirat megjelent és küldhető lett.

A szervezési munkákat a projekt vezetője és koordinátora irányította. Először alaposan tanulmányozták az UnCover szolgáltatásait, és dán nyelvű, írásos tájékoztatót készítettek. Az egyetemi karokkal kilenc instruktor tartotta a kapcsolatot, akik mindenben rendelkezésre álltak, élőben is bemutatták a szolgáltatást. Mivel mindannyian a könyvtár munkatársai voltak, lehetőségük volt érzékelni az állománnyal szembeni igényeket.

Az egyik legnagyobb probléma az volt, hogy elkerüljék a felesleges cikk-kérést, azaz olyan rendelést, amely a könyvtárban lévő folyóiratokra irányult. Ez megoldható lett volna egy erre alkalmas blokkolórendszerrel, amely évi 10 ezer dollárba került, és ezért drágának tűnt. Eleinte nem is tudták felbecsülni, mekkora lesz a kereslet, és megéri-e bevezetni. Ebben az időben a könyvtárban nem volt cikkmásolat-szolgáltatás, és ha a felhasználó el akarta kerülni a blokkolást, akkor az OPAC-on keresztül rendelte meg a folyóiratot, amelyért aztán el kellett mennie a könyvtárba. Emiatt a kellemetlenség miatt nem akadályozták, hogy a felhasználók olyan cikkeket is rendeljenek az UnCovertől, amelyek megtalálhatók a könyvtár állományában lévő folyóiratokban. A rendelések részletes megfigyeléséhez három alszámlát nyitottak a műszaki, a humán és a politikai tudományokkal foglalkozó tanszékek számára, egy negyediket pedig a könyvtári munkatársaknak. Az alszámlák havi kimutatásai a megrendelések adatait (cikk címe, folyóirat címe, kötet, szám, oldalszám), a megrendelő nevét és faxszámát, valamint az összeget tartalmazták.

A projekt legfontosabb eredményei a következők: a mintegy 1000 potenciális felhasználó közül 153 kapta az elektronikus tartalomjegyzékeket, és 126-an rendeltek cikkmásolatot hat hónap alatt. Mivel a szolgáltatás használatbavétele némi időbefektetést igényelt, amire nem mindenki volt hajlandó, többen intézetük könyvtárosát vették igénybe. Az 1996. szeptembertől decemberig tartó időszakra előirányzott 150 ezer dán koronából 61%-ot használtak fel. Nem okozott meglepetést, hogy a pénz 68%-át a műszaki tanszékek költötték el, mivel ők híresen sok folyóiratcikket igényelnek. Egy felhasználó átlagosan 11 cikket rendelt, a nagy felhasználók húszat. A kért dokumentumok 50%-ánál legalább 3 cikket kértek ugyanabból a folyóirattól. A könyvtár állományában is meglévő folyóiratokra a kérések 35%-a vonatkozott. Ez azt jelenti, hogy érdemes a blokkolórendszert bevezetni, mert költsége megtérül.

Bár a könyvtárközi kérések csökkenését várták, számuk 10%-os növekedést mutatott az UnCover bevezetése előtti időszakhoz képest. Ebből az

következik, hogy az önálló rendelési lehetőség a felhasználói kört bővítette, és nem a könyvtáros munkáját adta át a felhasználónak. Így az új szolgáltatás nem a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés alternatívája, hanem annak kiegészítője lesz.

Bebizonyosodott, hogy sok felhasználó szereti maga intézni a dolgait, ha megfelelő rendszerrel tud dolgozni. Tapasztalatok gyűltek pénzügyi téren is a meglévő keretek figyelése és felhasználása terén. Úgy tűnik, hogy több könyvtár is kész lenne hasonló szolgáltatások bevezetésére, ha megfelelő eszközei lennének a rendelkezésre álló pénzek felhasználásának figyelésére és szabályozására. Az UnCover már bejelentette, hogy Webjén rövidesen lehetővé teszi a költségköltségek megadását.

ARKIN, E.: User Initiated Interlibrary loan. = Interlending & Document Supply, 26. köt. 3. sz. 1998. p. 119-122./

(Kőrösi Krisztina)

Gépi fordítás

Az utóbbi két-három évben a számítógépes fordítás szoftverjei hallatlan fejlődésen mentek át mind a számítógépes nyelvészeti algoritmusok, mind pedig az árak csökkenése és a teljesítmények növekedése tekintetében. Új termékek tömege jelent meg a piacon; ez a közlemény néhány szemponttal kívánja segíteni köztük a választást.

1. A számítógépes fordítás néhány alapfogalma

A számítógépes fordítás (computer-aided translation = CAT) a számítástechnika alkalmazását jelenti az egyik természetes nyelvről a másikra történő fordítás automatizálására vagy támogatására. Végfelhasználók és hivatásos fordítók egyaránt hasznát veszik ennek a technikának, amely háromfajta eszközt kínál.

1.1 Terminológiát kezelő rendszerek

Minden fordításnál kiemelt fontosságú a szakmára jellemző terminus technicusok helyes lefordítása. Ezt a fáradságos feladatot a szoftverek több funkcióval is segítik:

- > a terminológia tárolása,
- > a szakkifejezések gyors előhívása,
- > a szakkifejezések automatikus beillesztése,
- > terminológiai kivonatok készítése.

Néhány, ebbe a csoportba tartozó fontosabb termék:

- > MTX, Termex,
- > Trados MultiTerm,
- > TermStar.

1.2 Gépi fordítás

A gépi fordítás (GF) eszközei fejlett számítógépes lingvisztikai elemzésen alapulnak. Történetük több mint 30 évre nyúlik vissza; az USA-ban a hidegháborús és a titkosszolgálati, Japánban a piaci és ipari információs igények adtak ösztönzést a fejlesztésnek. Néhány éve még kizárólag nagy és drága számítógépek végezték ezt a munkát, ma már azonban felveszik velük a versenyt minőségben és korrektségben a PC-kre és a unixos hálózatra alapozott rendszerek.

A gépi fordítás eszközeinek eredményessége több tényezőtől függ: gépelési és nyelvtani hibák, zsargonszavak, a szótárban nem rögzített szakkifejezések, bonyolult szerkezetű mondatok nagymértékben befolyásolják a fordítás minőségét.

A gépi fordítás rendszerei általában csak korlátozott számú nyelvpárra terjednek ki. Néhány fontosabb termék:

- > Globalink GTS Power Translator,
- > Intergraph Transcend,
- > Langenscheidts T1,
- > LOGOS,
- > SYSTRAN PROfessional for Windows.

1.3 Géppel segített emberi fordítás

Az ember fordítói munkáját segítő (machine-aided human translation = MAHT) eszközök a fordítási memória (Translation Memory = TM) koncepcióján, és a már lefordított szakkifejezések és mondatok ismételt használatán alapulnak. A leg-